

„ŽADNI NEVI, CŽO GEST LASKA, KDO GI NESKUSIL...“ NÁBOŽENSKÉ PÚTE VERIACICH Z HORNÝCH KYSÚC K PANNE MÁRII FRÝDECKEJ V 1. POLOVICI 19. STOROČIA

„*Nobody knows what the love is who has not tried it ...*“.
The Pilgrimages of Believers from the Sub-region of Horné Kysuce
to Our Lady in Silesian Frýdek in the First Half of the 19th Century

Ivana Kontriková Šusteková

DOI: 10.17846/CL.2023.16.2.121-135

Abstract: KONTRIKOVÁ ŠUSTEKOVÁ, Ivana. „*Nobody knows what the love is who has not tried it ...*“. *The Pilgrimages of Believers from the Sub-region of Horné Kysuce to Our Lady in Silesian Frýdek in the First Half of the 19th Century*. The pilgrimage in Slovakia was characterized by a complex development, accompanied by periods of its prosperity and decline. In the first half of the 19th century, the pilgrimages of believers from the sub-region of Horné Kysuce were still influenced by the surviving baroque piety; they preserved the character of a ritualized religious celebration associated with the participation of pilgrims in the role of a religious subject. They had the character of an outwardly manifested expression of folk religiosity and they were one of the folk sociability forms. The aim of the study is to reconstruct a form of the pilgrimage of Roman Catholic believers from Horné Kysuce to the Marian pilgrimage site in Frýdek the town (currently Frýdek-Místek in the Czech Republic) in the first half of the 19th century. It points out that the pilgrimages fulfilled a primary religious function, at the same time, the socio-cultural, regional and inter-ethnic contacts took place through them. They were an opportunity for intense cultural exchange, which was reflected in the material and intangible culture of the sub-region of Horné Kysuce. Pilgrims helped establish and maintain contacts with neighboring regions, brought news, new ideas and enriched the system of traditional culture with new elements and phenomena. The study is a contribution to the knowledge of the history and forms of the pilgrimage tradition in Slovakia.

Keywords: *pilgrimage, pilgrims, pilgrimage songs, Marian piety, the sub-region of Horné Kysuce, Frýdek, first half of the 19th century, tradition*

Dejiny náboženského pútnictva ako kresťanskej duchovnej tradície na území Slovenska siahajú do stredoveku, keď sa spájalo s putovaním do Svätej zeme, na miesta spojené so životom a pôsobením Ježiša Krista, Panny Márie a apoštolov, neskôr aj do Ríma, na hroby mučeníkov a iných svätých.¹ Významnú úlohu v dejinách individuálneho aj kolektívneho putovania na kultové (posvätné) miesta zohrala protireformácia a s ňou súvisiace šírenie barokovej zbožnosti. Jej vplyvom

¹ Náboženské pútnictvo na Slovensku charakterizoval zložitý vývoj, sprevádzaný obdobiami rozkvetu, ale i útlmu spojeného s rôznymi reštrikciami, či už v dôsledku šírenia reformácie, jozefínskych reforiem v 80. rokoch 18. storočia, alebo zásahov zo strany komunistckej moci od polovice 20. storočia.

sa ritualizovali pútnické tradície, ktoré do značnej miery pretrvali až do 20. storočia, resp. do súčasnosti. Vyhľadávanými sa stali chrámy známe milostivými obrazmi či sochami (predovšetkým Panny Márie) ako objektmi úcty, ktoré sa spájali s povestami o ich záračnom náleze, o odvrátení nebezpečenstva, vojny a rôznych epidémií, ale aj o prinavrátenom zdraví či záchrane života, prípadne o vode s uzdravujúcimi účinkami. Púť na tieto miesta cielila na očistu duše od hriechov v kontexte učeného pokánia a viery v telesné a duchovné prinavrátenie zdravia.

Dejiny náboženského pútnictva sú však staršie ako samotné kresťanstvo a viažu sa nielen k monoteistickým náboženstvám (judaizmus, islam), ale aj k polyteistickým náboženstvám (predovšetkým budhizmus a hinduizmus). Myšlienka návštevy posvätného miesta je teda spoločná pre všetky kultúry a náboženské systémy. Kresťanstvo prevzalo inštitúciu púte z antiky (minimálne v jej vonkajšej javovej forme), pričom došlo k zásadnej zmene v osobe uctievanej bytosti. Kým u Grékov a Rimanov mali púte predovšetkým štátnopolitický charakter a pútnickými úkonmi sa uctieval *héros*, vojnový hrdina, kráľ, prípadne niektoré z početných božstiev, v kresťanstve sa uctievaným objektom stal svätec, mučeník – martýr, ktorého intenzita viery nahrádzala činy antických hrdinov. Zmenil sa aj spôsob poskytovania požadovanej pomoci – kresťanský svätý tak nerobil vlastnou silou, ale prostredníctvom „príhovoru“ u Boha (Samson 1992, 375).

Pútnictvo teda možno vnímať ako „všetky predstavy, tradície a rituálne zvyky, ktoré majú súvislosť s náboženskou púťou“ (podľa Samson 1992, 379), nielen ako putovanie na miesta kultového významu. Kým v 1. tisícročí dominovalo individuálne (spontánne) vydávanie sa na cestu ako akt pokánia či výnimočnej zbožnosti príslušníkov vyšších svetských a duchovných vrstiev, od vrcholného stredoveku sa začali organizovať kolektívne (kajúcne, prosebné i ďakovné) púte na posvätné miesta (bližšie Ohler 2002). Do neskorého stredoveku a začiatku novoveku boli obľúbené aj zástupné púte, keď namiesto príslušníkov elit, chorých a umierajúcich vykonali púť „náhradníci“ – platení zástupcovia, príbuzní a iní (Kafka 2009, 16). Tradícia putovania na posvätné miesta však pretrvala aj v nasledujúcom období, a to napriek šíriacim sa myšlienkam reformácie, reformným snahám osvietenských panovníkov a prudkému civilizačnému rozvoju, ktorý sa od 19. storočia spájal s racionalizmom a postupnou ateizáciou spoločnosti v niektorých krajinách Európy. Akt putovania na pútnické miesta sa profanizoval, a to aj zásluhou sprievodných podujatí (najmä tanečných zábav) a ďalších komerčných aktivít (napr. predaj púťového sortimentu svetského charakteru – tzv. suvenírov). Od 2. polovice 19. storočia už možno hovoriť o rozvoji pútnického (religiózneho) cestovného ruchu.²

Problematika pútnictva, pútnických miest a pútí vôbec sa do vedeckého diskurzu na Slovensku dostala najmä po roku 1989. Výnimkou je práca Štefana Fekete (1947), v ktorej sa zamerail na vznik, rozloženie a význam slovenských pútnických miest; okrem iného poukázal na vzťah prírodných pomerov, vzdelanosti obyvateľstva, početnosti a významnosti pútnických miest.³ Kým 2. polovica 20. storočia z ideologického hľadiska neumožňovala vedecké spracovanie pútnickej tradície na Slovensku, od začiatku 90. rokov vznikli viaceré publikácie, ktoré sa orientovali na ozrejmenie základnej terminológie a fenomenológie náboženských pútí. Spomenúť možno štúdiu Iva Samsona (1992), v ktorej upozornil, že latinský termín *peregrinus* neodráža to, čo sa v súčasnosti chápe v náboženskom kontexte ako „pútnik“, keďže môže ísť o akéhokoľvek cudzinca, prišielca, teda osobu zdržiavajúcu sa mimo krajiny, kde má občianske práva (Samson 1992, 371n.). Zároveň poukázal na viaceré sporné aspekty dovtedy zaužívaného chápania náboženského

² K tejto problematike pozri napr. Krogman et al. (2017, 178-190).

³ Na východnom Slovensku sa síce nachádzali početnejšie, zato menej významné pútnické centrá než na vzdelanejšom západnom Slovensku, kde takéto centrá boli iba dve – Šaštín a Marianka, avšak nadregionálneho významu (Fekete 1947, 128).

pútnictva, s ktorými sa možno stretnúť ešte v roku 2016 v článku Mareka Krištofa, orientovanom na charakteristiku pútí a pútnictva v kontexte mariánskej úcty.

V 90. rokoch 20. storočia a v prvých desaťročiach 21. storočia sa pozornosť začala venovať aj štúdiu rôznych aspektov putovania na posvätné miesta, vrátane profánnych aktivít s tým spojených. Z takto orientovaných diel možno spomenúť práce Kataríny Zajicovej-Nádaskej, ktorá skúmala aj kontexty ľudovej nábožnosti (ľudovej religiozity či ľudovej viery) a pútnickej tradície (napr. 1994, 2004, 2012), pričom zdôrazňovala, že pútnictvo sa vyvinulo spontánne ako súčasť ľudovej viery a zbožnosti. Okrem etnológie fenomén náboženského pútnictva stál v centre pozornosti aj ďalších vedných odborov vrátane histórie, sociálnej a kultúrnej antropológie, sociológie, teológie, umeleckohistorickej a literárnej vedy. Kultúrno-historické súvislosti putovania na vybrané pútnické miesta lokálneho či regionálneho charakteru v 19. storočí a začiatkom 20. storočia sa pokúsil objasniť napr. Daniel Husárik (2021).

Omnoho podrobnejšie bola sledovaná problematika rozpracovaná v dielach českých historikov a etnológov. V tejto súvislosti možno spomenúť monografie a zborníky venované najmä barokovým pútnickým miestam v Čechách, na Morave a v Sliezske (napr. Kafka 2009; Mihola (ed.) 2010), ale aj štúdie o jednotlivých lokalitách (napr. Pindur 2006), púťach ako prvku ľudovej zbožnosti (napr. Hanuš – Klapetek 2001) či o osobnosti mariánskeho pútnika Matěja Chládko, ktorý v roku 1803 s dvojročným odstupom zapísal 12-stranový text kázne z pútnického kostola Panny Márie v Křtinách (Doušek 2003). Vydané boli aj edície pútnických kázni či pútnickej knihy jezuitu Mateja Tannera zo 17. storočia, ako aj štúdie venované tejto problematike (napr. Malura 2017). Z historických prác netreba zabúdať na dielo Karla Eichlera *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku. Díl první – 1. a 2. část* (1887 a 1888). Práve v druhej časti okrem iného prináša stručný opis i prehľad dejín náboženského putovania k soche Nepoškvrneného Počatia Panny Márie vo Frýdku.

V posledných desaťročiach sa zvýšená pozornosť venovala otázkam púťových piesní a tlačí, a to i vo vzťahu k dobovej propagácii českých, moravských a sliezkych pútnických miest (napr. Szturcová 2017; Hanzelková 2021), kam smerovali aj slovenskí pútnici.⁴

Cieľom prítomnej štúdie je rekonštruovať podobu náboženskej púte rímskokatolíckych veriacich z Horných Kysúc⁵ v 1. tretine 19. storočia na mariánske pútnické miesto Na Vápenkách vo Frýdku (v súčasnosti Frýdek-Místek), kde bol v rokoch 1740 – 1771 vybudovaný Kostol Navštívenia Panny Márie. Deje sa tak na základe štúdia odbornej literatúry, orientovanej na problematiku náboženského pútnictva, písomných prameňov, ale aj prác približujúcich tradíciu, povahu a funkcie púťových tlačí a piesní. Novšie podoby putovania *k frýdeckej Panenke Mariji* (s akcentom na polovicu 20. storočia) priblížili ústne (živé) pramene na základe voľného neštandardizovaného rozhovoru. Zaujímavým dokladom, naznačujúcim preferované pútnické miesta hornokysuckých veriacich v prvých desaťročiach 19. storočia a ich spevný repertoár, je rukopisný nenotovaný kancionál Šimona Palárika z Rakovej s názvom *Cancional obecni pesničkami které sa možu každodenne konavať*, ktorý spísal a v roku 1833 dedikoval svojmu synovi Jánovi Palárikovi. Obsahuje 37 piesní modlitbového, prosebného aj historického charakteru s religióznym obsahom, v ktorých sa prepájala ľudová obrazotvornosť, spevná tradícia a učenie rímskokatolíckej cirkvi, obsiahnuté v liturgických textoch.

⁴ Zaujímavý študijný materiál „kramárskych“, náboženských a púťových piesní, modlitieb a iných tlačí obsahuje digitálna knižnica Špalíček: <http://www.spalicek.net/?q=node/56>.

⁵ Ide o subregión Kysúc, zaberajúci územie pozdĺž horného toku rieky Kysuca po jej sútok s Čierňankou, teda od Makova až po Čadcu. Počas feudalizmu bol súčasťou najmä bytčianskeho a strečnianskeho panstva.

Z mariánskych piesní je pre sledovanú problematiku zaujímavá pieseň *Panence Marii* s incipitom „*Žadni neví, čo gest láska, kdo gi neskusil*“.⁶ Ide o pendant pútovej piesne, pôvodne vydané v roku 1751 v Olomouci pod názvom *Píseň nová ke cti, chvále blahoslavené Panny Marie Častochovské složená a všem tam putujícím pobožným poutníkům ku potěšení v tisku vydaná* (bližšie Szturcová 2017, 170). Zároveň je dokladom migrovania jarmočných a púťových piesní medzi jednotlivými pútnickými miestami, ich univerzálneho charakteru (stačilo zmeniť názov pútnického miesta), ale aj prenikania do rímskokatolíckeho piesňového repertoáru na Horných Kysuciach prostredníctvom miestnych kantorov a organistov. V rámci púťi neraz zohrávali úlohu predspeváka, participujúceho na predspevovaní náboženských púťových piesní a predriekani modlitieb po ceste.

Obe piesne majú takmer totožný začiatok a lyrický, oslavno-prosebný charakter. Kým v pôvodnej verzii sa spieva: „*Žádný neví, co jest láska, kdo ji nezkusil, nešel bych já za svou milou, kdybych nemusil, do Častochova za mojí milou Pannou Marii, nebo jsem se zamiloval, v čistotě její*“ (Szturcová 2017, 169), v kancionáli Šimona Palárika pieseň začína: „*Žadni neví, čo gest láska, kdo gi neskusil, nešel bich ga za Mariu kdi bich nemusil, Tam do Fridku za Mogi Milu Panu Marii nebo sem se zamiloval w cistote gegi*“ (obr. 1). Podobný začiatok má púťová pieseň vydaná pre Marianku (nemecky Mariathal) v poslednej štvrtine 19. storočia nákladom dedičov kníhtlačiarne Jozefa Škarnicla v Skalici (pozri Špalíček 2023). Je to ďalšie svedectvo mimoriadnej obľuby tejto piesne u slovenských veriacich, ale aj pútnickej tradície a zakorenenej hľbokej úcty k Panne Márii. Zároveň ide o doklad intenzívnych slovensko-českých (presnejšie slovensko-moravských či slovensko-sliezskych) kultúrnych kontaktov v 1. polovici 19. storočia.⁶

Náboženské púte, pútnictvo, pútnické miesta a púťové piesne

Aj v prvých desaťročiach 21. storočia predstavujú náboženské púte fenomén, ktorý v cirkevno-náboženských prejavoch veriacich vykazuje kontinuitu tradície (bližšie Samson 1992, 371). Samotným pojmom púť pritom možno označiť nielen putovanie či cestu, ale predovšetkým náboženský akt kolektívneho či individuálneho vyhľadávania pútnických miest, na ktoré sa putovalo pešo alebo pomocou dopravných prostriedkov (Brouček – Jeřábek (eds.) 2007, 786). Pútnictvo teda možno vnímať ako cestu iniciovanú náboženskou či spirituálnou inšpiráciou, podniknutú jednotlivcami i skupinami ľudí na miesto, ktoré sa považovalo za posvätejšie či spásnejšie ako bežné prostredie. Cieľom takejto cesty malo byť nadviazanie kontaktu s príslušným náboženským objektom za účelom duchovného, emocionálneho či fyzického uzdravenia, resp. zabezpečenia si iných výhod.

Myšlienka putovania na miesta sakrálnej povahy je spoločná pre všetky náboženské systémy, a to od staroveku až do súčasnosti. V kresťanstve zohrávali významnú úlohu púte na miesta spojené so životom Ježiša Krista, ale aj do Ríma na hroby apoštolov svätých Petra a Pavla, do Santiaga de Compostela v súvislosti s hrobom svätého Jakuba, do Tours na hrob svätého Martina či do Kolína nad Rýnom na domnelý hrob Troch kráľov. Pre tradičné kresťanské pútnické miesta je tak príznačná istá unikátnosť, exkluzivita i symbolická významnosť v očiach veriacich (bližšie Eliade 2006, 18 nn.).⁷ Samotné púte však neplnili iba náboženskú funkciu. Na cestách pútnici stretávali

⁶ Škarniclova tlačiareň v Skalici vydávala púťové piesne a tlačé aj pre sliezsky Frýdek. Púťové tlačé a piesne produkovala aj frýdecká tlačiareň Františka Orla a ďalšie.

⁷ Pre vznik pútnického miesta bola rozhodujúca primárna zázračná udalosť, jej legendické spracovanie, sekundárne nadprirodzené prejavy a zázemie veriacich; k sprievodným javom neraz patril výskyt vodného zdroja (prameň, studnička) s domnelými či skutočnými liečivými účinkami (Brouček – Jeřábek (eds.) 2007, 791).

obchodníkov, vzdelancov a iných ľudí, s ktorými si vymieňali názory a skúsenosti, zdieľali svoje životné príbehy, pričom púte im umožňovali vymaniť sa z každodenného stereotypu a spoznať nové miesta (Ohler 2002, 11).

V období protireformácie a protitureckých vojen (16. – 18. storočie) sa do popredia dostal mariánsky kult⁸ ako jeden z prejavov barokovej zbožnosti. V Uhorsku, no najmä na Slovensku sa posilnila pozícia Sedembolestnej Panny Márie ako patrónky krajiny. Mariánsky kult sa intenzívne spájal so slávením viacerých mariánskych sviatkov, pričom sa premietol do širokej škály súkromných aj verejných úkonov súvisiacich s ľudovou religiozitou, v ktorej došlo k prispôbeniu cirkevných dogiem potrebám každodenného života, senzualizmu a praktickosti človeka v agrikultúrnom prostredí (Zajicová-Nádaská 2004, 295). V tomto období možno hľadať korene zvýšenej obľuby mariánskych pútnických miest, milostivých obrazov a sôch i mariánskych piesní u širokých vrstiev obyvateľstva. Púte mali symbolizovať putovanie človeka za kresťanskými cnosťami, pokáním a spásou, navyše upevňovali pocit prináležania k rímskokatolíckej cirkvi, rozvíjali a kultivovali vzťahy medzi členmi cirkevného spoločenstva. Vzhľadom na putovanie na pútnické miesta v širšom stredoeurópskom priestore boli púte príležitosťou na interkultúrnu a interetnickú komunikáciu a výmenu.

Do vývoja pútnickej tradície (nielen) na Slovensku zasiahli osvietenské reformy Márie Terézie a Jozefa II. Aj keď štát v súčinnosti s cirkevnými autoritami spočiatku podporoval aktivity spojené s putovaním, usiloval sa získať prehľad o organizovaní náboženských pútí i o samotných pútnických miestach. Od polovice 18. storočia sa začali objavovať snahy o reguláciu pútnictva a začalo sa s mapovaním pútnických aktivít na území Habsburskej monarchie (Valešová 2015, 5). Postupne sa začali ozývať kritické hlasy, ktoré poukazovali na niektoré negatíva putovania na vzdialenejšie kultové miesta, ako vyháňanie sa práci zo strany veriacich, neviazaný (ťažšie kontrolovateľný) sexuálny život pútnikov, prehnaná honba za odpustkami, neprístojné uctievanie svätých a ich obrazov a pod. (Zuber 1992, 84). V súvislosti s tým v roku 1772 došlo k zákazu viacdenných kolektívnych pútí (s výnimkou púte do Mariazellu), púte jednotlivcov však ostali povolené. Ďalšie sprísnenie prinieslo vydanie Jozefínskeho dekrétu (1782 – 1784) a napokon zákaz všetkých pútí (1784),⁹ ktorý ostal v platnosti do začiatku 40. rokov 19. storočia (Macková 2013, 59).

Napriek reštriktívnym opatreniam jozefínskeho obdobia tradícia pútnictva na Slovensku pretrvala aj začiatkom 19. storočia.¹⁰ V tomto období sa pútnické aktivity začali orientovať na menej vzdialené pútnické miesta a medzi pútnikmi začali dominovať príslušníci ľudových (neprivilegovaných) vrstiev obyvateľstva. Náboženské púte, ovplyvnené prežívajúcou barokovou zbožnosťou, si naďalej zachovali charakter ritualizovanej náboženskej festivity spojenej s participáciou zúčastnených v úlohe religiózneho subjektu.¹¹ Boli navonok manifestovaným prejavom religiozity širokých vrstiev obyvateľstva i jednou z foriem ľudovej sociability (Mihola 2010, 8 n.). Pútnické lokality boli už etablovanými miestami, kde dochádzalo k prelínaniu oficiálnej (vertikálne širenej)

⁸ Mariánsky kult a uctievanie zázračných obrazov boli známe už v stredoveku; jeho dočasnú stagnáciu spôsobilo šírenie reformácie v 16. storočí. Význam mariánskej úcty na našom území vzrástol v období protitureckých vojen a rekatolizácie, keď sa stala nástrojom zdôraznenia špecifičnosti katolicizmu v jeho konfrontácii s protestantizmom a islamom (Letz 2014, 14).

⁹ Tento zákaz sa napriek hrozbe sankcií porušoval. Obyvatelia tiež žiadali o výnimky a všetky pohromy pripisovali reštrikciám (Malura – Ivánek 2019, 52 nn.).

¹⁰ Obnovili sa najmä aktivity spojené s niektorými barokovými, výnimočne aj staršími pútnickými miestami.

¹¹ V tradícii náboženského pútnictva zostala zachovaná baroková snaha o poznanie Boha prostredníctvom tohto sveta, teda snaha o sprostredkovanie nadprirodzeného v prirodzenom. Cieľom pútí ako návštev posvätných miest bolo uctiť si Boha, Pannu Máriu i svätých, dosiahnutie duchovnej obnovy a duševného občerstvenia, ale aj prehĺbenie viery (Szturcová 2017, 167).

zbožnosti s jej ľudovými (horizontálnymi) podobami, vyjadrenými vierou v magickú silu milostivých obrazov a sôch i v liečivé účinky tunajších prameňov.¹² Púte (podobne ako v 1. polovici 20. storočia) boli zároveň ľudovou slávnosťou, ktorá do istej miery poskytovala priestor na spoločenský život a zábavu. V zmysle nepravidelného, dočasného pohybu časti populácie prispievali k začleňovaniu nových kultúrnych prvkov do systému tradičnej kultúry domovských oblastí pútnikov (slovesný folklór, piesňový folklór, ľudové výtvarné umenie a pod.).

Náboženské púte však mali aj socioekonomický rozmer. Boli dôležitou obchodnou príležitosťou, kde sa predávali špecifické druhy tovarov. Okrem votívnych predmetov, devocionálií, drobnej sakrálnej plastiky či pamiatkovej keramiky išlo o púťové tlačé a piesne, z ktorých niektoré sa stali súčasťou ľudovej spevnej tradície. Púťové piesne, vymedzené svojou funkciou a náboženským obsahom, predstavovali strofický, veršovaný text, ktorý pútnici spievali počas cesty i na pútnickom mieste.¹³ Šírili sa prostredníctvom viacerých médií, a to v rámci pútnických kníh, rukopisných a tlačených kancionálov, orálnej tradície, ale najmä ako letákové tlačé z produkcie knihtačiarň ležiacich v blízkosti príslušnej pútnickej lokality, ktoré sa predávali v *krámoch*, *búdach* a stánkoch pri pútnických kostoloch, niekedy aj na trhoch a jarmokoch či podomovým spôsobom (Malura – Ivánek 2019, 57 a 61). Ešte začiatkom 50. rokov 20. storočia boli súčasťou aktívneho repertoáru predspevákov (najmä organistov), ktorí viedli pútnikov na púte do Frýdku:

„Ja som – to bolo naposledy, čo zme šli peši do Frýdku – to som mala tak dvanáct, len take deťťatko som bola. A zme šli ze Zákopčia na Staškov na vlakovú stanicu. Peši. Odtiaľ vlakem na Turzovku a zas peši na Konečnú a tak až do Ostravice. Tam bol taký most a tam zme sa už čakali. Tam zme sa už stretli s druhými, čo išli aj dolu z Moravy, aj tak od fšelikade, čo boli. A bol s nami organista z Čadce, Štefan, teho si možno ešte aj ty pametaš, a on mal takú knižečku a z tej spieval. To bol jako taký predspevák a my zme sa pripájali. A to boli take piesne, čo som vacej už take nepočula“ (žena, 1941 v Zákopčí, bytom Čadca).

Púte veriacich z Horných Kysúc na mariánske pútnické miesto vo Frýdku

Od začiatku 19. storočia (najmä po skončení napoleonských vojen) hornokysuckí veriaci smerovali popri Višňovom, Frivalde (Rajeckej Lesnej), moravskom Hostýne a Svatom Kopečku na náboženské púte do Frýdku.¹⁴ Vo svetle legiend o zázračnom náleze sochy Panny Márie Frýdeckej robotníkmi pri kopaní hliny na mieste nazývanom Na Vápenkách i pod vplyvom uzdravujúcich zázrakov, ktoré sa s ňou spájali, areál pútnického kostola vnímali ako privilegované (sakrálne)

¹² Pri návštevách pútnických miest zohrávala významnú úlohu všeobecne tradovaná viera v magickú silu pramenitej vody, čo sa premietlo do omývania postihnutých končatín a orgánov (očí, uší), jej pitia i odnášania domov – pre vlastnú potrebu (v rámci etnomedicíny) aj ako dar. V týchto praktikách prežíval predkresťanský kult vody a viera v jej magickú očistnú funkciu, adaptované kresťanstvom (neskôr rímskokatolíckou cirkvou) v súvislosti s upevňovaním si pozícií na našom území v 9. – 12. storočí (bližšie Jeřábek 1961). Viera v liečivú silu prameňov na pútnických miestach (resp. v ich blízkosti) pretrvala na Horných Kysuciach až do súčasnosti. Dôkazom je zaužívaná prax naberat' si vodu nielen z „očného prameňa“ či Prameňa Lurdskej Panny Márie, ale aj z novovybudovaných prameňov Božského Srdca Ježišovho a Srdca Panny Márie na jedinom pútnickom mieste na Kysuciach – na Živčákovej, ktorá sa stala cieľom náboženských pútí po roku 1958, keď v tomto relatívne neprístupnom horskom teréne došlo k zjaveniu Panny Márie.

¹³ V ich texte sa spomínalo príslušné pútnické miesto aj uctievaná osoba (najmä Panna Mária); častý bol opis zázrakov, motív putovania, pútnických rituálov, ale aj svetskej márnosti a nádeje na lepší život po smrti (Hanzelková 2021, 101).

¹⁴ V medzivojnovom období a neskôr zriedkavo putovali aj do Čenstochovej.

miesto, kde sa nebo stretávalo so zemou.¹⁵ Tu prežívali inherenciu s Bohom a Pannou Máriou ako nebeskou Matkou, pomocníčkou a ochrankyňou veriacich, ktorá sa za nich prihovárala u svojho syna Ježiša Krista. Pútnikov z Čadce, Rakovej, Zákopčia, Staškova, Turzovky a iných obcí na ceste k Panne Márii Frýdeckej spájala aj prosba o pomoc pred útrapami každodenného života, chorobami, vojnami a inými pohromami (najmä požiarmi, neúrodou, úhynom dobytku a s tým súvisiacim hladomorom), ktoré ich postihli v prvých desaťročiach 19. storočia i neskôr. Ich púte mali nielen kajúcny, ale aj prosebný či ďakovný charakter.

Na púťach do Frýdku obyvatelia Horných Kysúc prekonávali cca 50-kilometrovú vzdialenosť (v závislosti od začiatku ich cesty). Od Čadce sa poberali smerom na Rakovú, Staškov, Klokočov, kde v osade Konečná prešli na moravské územie – do Bílej. Odtiaľ pokračovali na Staré Hamre, Ostravicu, Frýdlant až do Frýdku; iná trasa viedla cez Klokočov-Hlavice smerom na Bílý Kříž.¹⁶ Samotné putovanie trvalo 2 – 3 dni, pričom jeho podobu determinovali nielen zaužívané pútnické tradície, ale aj cirkevné predpisy obsiahnuté v pútnických knihách. Na púte sa obvykle chodilo od jari do jesene, čo súviselo s agrárnym rokom a kolobehom prác na poli. K obvyklým termínom púti Kysučanov k *frýdeckej Panenke Mariji* patrili nedeľa po sviatku Navštívenia Panny Márie, ale aj sviatok Nanebovzatia Panny Márie a nedeľa po sviatku Narodenia Panny Márie.¹⁷ Oblúbená bola aj piata nedeľa po Veľkej noci, teda obdobie po skončení jarného osevu a mimo dôležitých poľných prác.

Organizovanie púti obvykle zabezpečovali jednotliví duchovní, ktorým pomáhali spoľahliví laici, najmä učitelia – kantori. Na kolektívnu púť sa odchádzalo skoro ráno; v niektorých obciach sa pútnici schádzali už o tretej hodine nadržanom, ďalší sa k pútnickej procesii pripájali priebežne, keď prechádzala ich dedinou. Samotná účasť na púti si vyžadovala dôkladnú prípravu – duchovnú aj materiálnu. Z duchovného hľadiska sa pútnici najskôr vyspovedali a prijali Oltárnu sviatosť, pred cestou sa spoločne pomodlili a dostali požehnanie od duchovného správcu farnosti. Ak sa sám púte nezúčastnil, poučil ich, ako sa majú správať a nabádal ich k rozjímaniu o účele cesty, pretože púť mala byť predobrazom putovania do neba a vykonávala sa za účelom prehĺbenia osobnej viery.¹⁸

Práve „potulovanie sa“ medzi jednotlivými pútnickými miestami bez hlbšej znalosti významu náboženského pútnictva bolo ešte v 40. rokoch 19. storočia zdrojom kritiky zo strany rímskokatolíckeho duchovenstva. Dokladá to kázeň Ondreja Kospere pri príležitosti letnej púte do Višňového: „*Mnohí chodíte po pútoch sem tam jako bludné ovce a nevíte prečo? [...] Do radu pútníkov vtirajú sa lenosi, svatúškové, poverkári, ktorím sa o samých zázrakoch snívá, ktorí si za každí pútnický krok (nevím čo) od Marie sľubujú – netajím, že mnohí pútnici sú ziskuchtiví, jini telesným žádostiam na skrz oddaní...*“ (podľa Husárik 2021, 12). Zrejme tým narážal nielen na tých, ktorí

¹⁵ Počiatky tohto pútnického miesta siahajú do roku 1665, keď tamojšia feudálna vrchnosť nechala na zalesnenom návrší Vápenky postaviť pieskovcovú sochu Panny Márie s Ježiškom, stojacu na hlave hada a polmesiaci. V roku 1706 tu bola vybudovaná drevená kaplnka. Keď pútnikov pribúdalo a jej nestačila, v polovici 18. storočia sa pristúpilo k výstavbe barokového pútnického kostola (bližšie Eichler 1888, 242-250).

¹⁶ Po vybudovaní Košicko-bohumínskej železnice koncom 19. storočia a jej prípojok začali cestovať vlakom – z Čadce do Tešína a odtiaľ pešo do Frýdku.

¹⁷ Na tieto dni pripadali aj sviatky zasvätenia rímskokatolíckych kostolov v niektorých hornokysuckých obciach – v Turzovke (Kostol Nanebovzatia Panny Márie), v Staškove (Kostol Navštívenia Panny Márie) a Rakovej (Kostol Narodenia Panny Márie).

¹⁸ Ak sa kňaz púte nezúčastňoval, vypevnil pútnikov aspoň po hranice obecného chotára. V procesii ho potom zastúpil niektorý z laikov, obvykle vo funkcii predspeváka, ktorý dozeral, aby sa pútnici správali v súlade s kresťanskou vieroukou. Tesne pred príchodom na pútnické miesto sa procesie bez duchovného spájali s tými, ktoré mali so sebou kňaza.

v púti videli možnosť vyhnúť sa fyzicky náročnej práci na poli (na vlastnom i na panskom), ale púť vnímali ako extatickú skúsenosť, neraz prežívanú v duchu ľudovej zbožnosti kombinujúcej kresťanskú vieru s poverovými predstavami.

Pre iných bola návšteva pútnického miesta zárobkovou možnosťou vďaka prinášaniu a následnému predaju „zázračnej“ vody z pútnického miesta, kúskov látky, ktoré sa dotkli milostivého obrazu či sochy, posvätených ružencov, agnuštekov a iných drobných devocionálií. Navyše, dočasné vymalenie sa zo známeho prostredia a anonymita davu pútnikov v cieľovej destinácii mohli viesť k sexuálne uvoľnenému správaniu, čo mohlo mať za následok venerické ochorenie, ale i tehotenstvo – želané (ak sa na púť vybrali vydaté ženy v snahe „vymodliť si decko“) i neželané (najmä v prípade slobodných dievok). Začiatkom 20. storočia takýto prípad (nie ojedinelý) zaznamenal Ivan Hálek (1960, 65 n.): „Oršula Gabryšová je statná dievka, ako taká zdravá kobyľka. [...] Postihla ju ťažká nehoda. „Išla som do Frýdku k panenke Márii, zlakla som sa vojaka a potom sa mi pustili také brudy, také kaliská z lona [...]. [...] Ale púť bola nevydarená na celej čiare: ukazuje sa, že Oršula je okrem toho i tehotná, asi v štvrtom mesiaci.“

Pred cestou bolo potrebné vyriešiť aj pozemské záležitosti – vykonať všetky potrebné práce na hospodárstve, rozlúčiť sa s domácimi a spolu s gazdovstvom ich zveriť do Božej ochrany. Pútnikom sa tiež odporúčalo uzmierniť sa s blížnymi a podľa potreby ich poprosiť o odpustenie, čo sa neraz spájalo s príslubom modlitby za nich. Okrem toho bolo nevyhnutné urobiť praktické prípravy na niekoľkodňový pobyt mimo domova vrátane prípravy stravy, ktorú si pútnici nosili zabalenú do batôžkov. Jej skladba mala predovšetkým pôstny charakter: chlieb (častejšie len osúchy), varené vajcia, sušený tvaroh – syr, maslo, prípadne bravčová masť. V prípade majetnejších pútnikov nechýbalo solené a do súdkov nakladané bravčové mäso – diežkové alebo kúsok slaniny. Na pitie slúžila voda; chlapi si brávali aj trochu pálenky, fajku a tabak, ktoré nosili v koženej kapse alebo v dole zaviazanom rukáve haleny (najmä v ľavom).

Cestu na pútnické miesto mali veriaci absolvovať v zbožnom rozjímaní, sprevádzanom modlitbou a spevom duchovných a pútnických piesní.¹⁹ Zabúdať sa nemalo na modlenie ruženca, ktorý sa vnímal ako pomôcka na odpočítavanie súboru modlitieb aj ako amulet, ktorému sa pripisovala magická ochranná funkcia (Malura 2017, 41). Modlitba ruženca ako rituálne opakovanie celých modlitieb či jednotlivých formúl tiež pomáhala odpútať pozornosť pútnikov od nepohodlia, bolesti nôh a únavy; zároveň upevňovala pocit spolupatričnosti prostredníctvom spoločne vzdávanej úcty Bohu, kontemplovania Kristovho mystéria a prednášania prosieb Panne Márii (porovnaj Hanuš – Klapetek 2001, 1993). Priestor na krátky oddych spojený s modlitbou poskytovali zastavenia u drobných sakrálnych stavieb popri cestách (najmä pri kaplnkách a Božích mukách), ale aj modlitby za duše zomrelých pri prechádzaní okolo cintorínov. Oddych sa spájal aj s cca hodinovou prestávkou na obed, ktorá zároveň slúžila oneskorencom, aby dobehli hlavnú skupinu pútnikov.

V dedinách, ktorými sa prechádzalo, zvykli vítať pútnikov zvončením na kostolných zvonoch. Niekedy im poskytli aj nocľah (na zemi, v stodole či maštali, prípadne v senníkoch a sezónnych obydlíach – *bačoviskách*), častejšie nocovali pod holým nebom, napr. v kope sena. Iba bohatší si mohli zaplatiť nocľah v hostinci. V posledných úsekoch cesty sa procesia hornokysuckých veriacich spájala s ostatnými, aby spoločne doputovali do areálu pútnického kostola vo Frýdku.²⁰ V tomto momente sa sprievod usporiadal podľa pohlavia, veku a sociálneho statusu zúčastnených.²¹ Na čele

¹⁹ Vďaka modlitbe a meditácii sa pútnici mali sústrediť na vlastné pokánie, uniknúť každodennému bytiu a jeho starostiam a priblížiť sa k Bohu.

²⁰ Zrejme z toho dôvodu sa v roku 1802 medzi veriacimi z Uhorska vo Frýdku spomínali iba pútnici z Bytče (Pindur 2006, 6).

²¹ Mladí mali prednosť pred starými, muži pred ženami.

procesie sa obvykle niesol kríž, za ním kráčali mládenci s ozdobenými zástavami, potom dievky (niektoré ako družičky nesúce sošku Panny Márie, prípadne táto úloha pripadla mužom), kňaz s miništrantmi, predspevák, muži a napokon ženy s deťmi (najčastejšie od šiestich rokov).²²

Z genderového hľadiska v 19. storočí (podobne ako v polovici 20. storočia) medzi pútnikmi z Horných Kysúc prevládali ženy (porovnaj Zajicová 1994, 106). Dôležitú úlohu v tom zohralo nielen ich stereotypné vnímanie ako tých, ktorých modlitby chránia rodinu pred zlom, ale aj ich úzka spätosť s mariánskou zbožnosťou. V ženskej spiritualite totiž podstatnú úlohu zohrával životný cyklus Panny Márie, ktorá rovnako ako ony prežívala život plný starostí, strachu, nádejí a bolesti, spojených s manželstvom, tehotenstvom, pôrodom, výchovou dieťaťa aj jeho stratou. Z toho dôvodu sa ľahšie identifikovali s postavou Panny Márie, u ktorej hľadali útechu a pomoc. Naopak, od mužov sa očakával racionálnejší pohľad na svet a tolerovali sa im aj niektoré prehršky, ako konzumácia pálenky počas cesty aj priamo na pútnickom mieste.

Do Frýdku niektorí Kysučania prichádzali už v piatok večer, častejšie však v predvečer slávnostnej pútnickej svätej omše, aby sa tu vyspovedali a zašli do cca 3 km vzdialeného Hájika (Lískovec-Hájek), kde pri prameni zázračnej vody od roku 1834 stála Kaplnka Svätého Kríža. Keďže Panna Mária bola od stredoveku vnímaná ako prameň života (Kafka 2009, 60), aj vode z mariánskych pútnických miest sa pripisovala uzdravujúca a životodarná sila. Zázračný prameň neďaleko pútnického kostola na Vápenkách bol pre veriacich iba ďalším dôkazom prítomnosti nadprirodzeného (posvätného) v pozemskom svete (obr. 2). Zastavovali sa tu aj cestou domov a do fliaš naberali vodu, ktorú si odnášali pre seba, príbuzných i známych. Omývali si v nej choré či boľavé končatiny, tvár, uši a oči, vyplachovali ňou ústa; konzumovali ju ako profylaxiu pred chorobami, urieknutím, ale aj neželaným tehotenstvom: „[...] to hovoria, že vtedy neupadne hrubá“ (Hálek 1960, 66). Vizualizovanú podobu viery v uzdravujúcu silu tunajšieho prameňa v roku 1840 zaznamenal Alois Kaufmann, autor rukopisných diel venovaných dejinám Tešina a priľahlých oblastí: „Zázračný pramen je obklopen bohužel četnými, odpor vzbudzujúcimi predmety, věnovanými jako věčné dary lidí vyléčených z různých nemocí“ (podľa Poloczkwowa 1991, 14).

Pútnici, ktorí prišli do Frýdku deň-dva pred hlavným termínom slávenia príslušného mariánskeho sviatku, mohli stráviť noc v areáli kostola – pod lipami, ktoré počas dňa poskytovali tieň, ale aj v jeho vysvietenom interiéri.²³ To spolu so sviatočnou, radostnou atmosférou, presýtenou farbami, spevom a pútnickým ruchom u veriacich prehlbovalo zmyslový až nadzmyslový zážitok spojenia s Bohom, Pannou Máriou a Ježišom Kristom:²⁴ „Musíš se zastavit, ulicemi se tlačí dlouhé procesí zpocených a unavených lidí, mají drsné obličej, důvěřivé oči a chudobné šaty, snad jsou to Slováci zpoza hor, zpívají vroucně, celou duší, zapálenými pohledy“ (Martínek 1955, 236). Výnimočnosť chvíle podčiarkovala zaužívaná prax slávnostného víťania prichodiacich domácimi a poklona pred hlavným oltárom s milostivou sochou Panny Márie Frýdeckej (vrátane držania nočných či denných stráží v jej blízkosti). Pociť prináležania k väčšiemu spoločenstvu posilňovali aj masy pútnikov z Moravy, Sliezska a Poľska, ktorí sa tiež prišli pokloniť „sliezskej Bohorodičke“.²⁵

Návšteva pútnického miesta zahŕňala aj obetovanie votívnych darov, v prípade veriacich z Kysúc hlavne z vosku,²⁶ a spoluúčast' na špecifických devočných úkonoch. Tieto i ďalšie ob-

²² Akonáhle pútnici uvideli v dialke Kostol Navštívenia Panny Márie vo Frýdku, pokľakli a pomodlili sa. Poslednú etapu cesty mohli absolvovať kolenačky na znak pokory a pokánia.

²³ Nocľah im mohli poskytnúť aj domáci.

²⁴ Bohoslužobný poriadok pri príležitosti náboženských pútí k frýdeckej Panne Márii v 2. polovici 19. storočia prináša K. Eichler (1888, 251 nn.).

²⁵ Dôležitú úlohu pri výbere Frýdku ako cieľovej destinácie hornokysuckých pútnikov zrejme zohrala možnosť bezproblémovo sa dohodoriť s ostatnými veriacimi aj miestnymi duchovnými. K významu ľudovej reči pri vysluhovaní sviatostí a svätín bližšie pozri V. Judák – L. Hlad – A. Ďatelinka (2022, 44 n.).

²⁶ Kupovali ich priamo na mieste.

rady sakralizovali čas strávený vo Frýdku a u pútnikov pomáhali obnovovať a posilňovať vieru a zbožnosť. Vypočuté kázne formovali ich pohľad na svet i na fenomén náboženského pútnictva, a to aj prostredníctvom pripodobnenia púte k ceste Márie za Alžbetou či Jozefa s Máriou z Nazaretu do Betlehema, prípadne k úteku Svätej rodiny do Egypta. Vďaka nepohodliu a útrapám, ktoré prežili počas cesty, sa na chvíľu stotožnili s Kristom a jeho utrpením cestou na Golgotu. V prenesenom slova zmysle sa ich púť k *frýdeckej Panenke Mariji* stala cestou za Božím kráľovstvom, do zaslúbenej zeme i večného života, ale aj aktom vlastného uponíženia sa pred posvätným.²⁷

Popri náboženskom aspekte mali púte aj profánny rozmer – napomáhali rozvoju obchodu v pútnických centrách a pútnikom umožňovali stretnúť sa s obyvateľmi z iných obcí, regiónov, ba i krajín, vymeniť si s nimi novinky, prípadne uzavrieť obchod. Púť v neposlednom rade zahŕňala nákup púťového tovaru, ponúkaného v stánkoch, *krámoch* a *búdach* okolo Kostola Navštívenia Panny Márie. Pútnici z hornokysuckých obcí si odiaľto odnášali sväte obrázky, ktoré boli pamiatkou na púť a plnili aj utilitárnu funkciu záložky do modlitebnej knižky (obr. 3 – 4). Oblúbené boli aj prehĺtacie (*polikacie*) ozdravné obrázky, ružence, krížiky, agnuštekky a medailóniky, domové požehnanie, spevníky a drevené, hlinené, neskôr porcelánové sošky svätých. V 19. storočí sa okrem devocionálií začali predávať aj rôzne spomienkové, galantérne a dekoračné predmety s príslušným pútnickým motívom, u ktorých bola náboženská funkcia zredukovaná na minimum (Kafka 2009, 81).

Ako dary, ktoré upevňovali puto medzi darcom a obdarovaným, ktorý ostal doma, sa tiež kupovali rôzne cukrovinky, medovníky (neskôr perníky), drevené hračky (pre deti), stuhy, šatky, hrebene, vreckové nožičky, prstienky (ako dary z lásky) a iné. Zvláštny význam sa pripisoval devocionáliám posväteným priamo kňazom (napr. ružence, nádoby so svätenou vodou, škapuliare); oblúbená bola aj „zázračná“ voda z Hájička. V *šiatroch* a *búdach* bolo možné kúpiť aj občerstvenie – praclíky a iné pečivo (slané i sladké), klobásy a alkohol, čo sa v 1. polovici 19. storočia stretlo s kritikou zo strany sliezskych vzdelancov: „... *ve dňech pouťi obklopují kostel krámky prodavačů vodky. Protože kostel všechny přichozí nepojme, část jich zůstava venku, kde v jednom koutě nádvoří duchovní naslouchají zpovědi a rozdávají hostie a několik kroků dále jsou stoly obklopené pijany, kteří často v opilosti padají mezi modlícími se*“ (podľa Poloczkowa 1991, 14).

Hoci vykonanie predpísaných náboženských úkonov (modlitby, spievanie duchovných piesní, účasť na krížovej ceste, sviečkovom sprievode, polnočnej adorácii a slávnostnej nedelnej pobožnosti) zabralo pútnikom z Horných Kysúc väčšinu ich pobytu vo Frýdku, mali možnosť zapojiť sa aj do spoločenského diania v meste, a to účasťou na tanečných zábavách. Využívala to najmä slobodná mládež, pre ktorú boli púte možnosťou na istý čas dostať sa z rodnej obce (a spod dozoru starších rodinných príslušníkov i celého lokálneho spoločenstva), vymaniť sa z kolobehu prác na rodinnom hospodárstve a užiť si „chvíľu slobody“. Samotné púte boli aj ľudovou slávnosťou, čo podčiarkovala prítomnosť potulných muzikantov a spevákov, ktorí zároveň predávali jarmočné a púťové piesne a iné tlačce. K ich klientele patrili aj učitelia a kantori-organisti z Kysúc, ktorí pomáhali šíriť oslavné piesne k *Panenke Mariji Frýdeckej* ústne aj formou odpisov. Na púťach sa však uzatvárali aj obchodné a iné transakcie (predaj koní, oviec, dobytky, najímanie sluhov či sezónnych poľnohospodárskych robotníkov, uzatváranie učebných pomerov u remeselníkov, dohováranie zákaziek drotármi a i.).

Po skončení hlavnej slávnostnej omše sa pútnici poberali do domovských obcí. Aj cestou späť sa mal udržiavať ráz náboženskej procesie sprevádzanej spevom mariánskych a iných piesní, modlením sa ružencovej modlitby i odriekaním Loretánskych litánií. Častejšie sa jednotliví pútnici

²⁷ V perspektíve konania rovnakých skutkov ako objekt ich adorácie (Panna Mária) sa však pútnici nielen ponížovali pred posvätným, ale zároveň sa začleňovali do príbehu, v ktorom sa posvätnému približovali (Dousek 2003, 9).

ponáhľali domov, preto sa snažili kráčať čo najrýchlejšie a nezdržiavať sa spevom či modlitbami. V tichosti rozjíмали o zážitku zo stretnutia s posvätnom, vykonanom pokání, získanej duchovnej úľave a posilnení vo viere.

Záver

Pre obyvateľov Horných Kysúc bola viera samozrejmom súčasťou ich každodenného života. Mariánska úcta a zbožnosť tu pretrvali až do súčasnosti, podobne ako tradícia putovania k Panne Márii Frýdeckej prežívala ešte v 20. storočí aj napriek obmedzeniam vyvolaným 1. a 2. svetovou vojnou a reštriktívnym opatreniam zo strany vládnej moci po roku 1948. Aj keď púte plnili primárne náboženskú funkciu, ako jeden z prejavov ľudovej zbožnosti odrážali snahu veriacich zrealizovať svoje predstavy o Božej sile a milosti. Na púťach (nielen) v 1. polovici 19. storočia však dochádzalo aj k spoločensko-kultúrnym, regionálnym a medzietnickým kontaktom a boli miestom intenzívnej kultúrnej výmeny, čo sa odrazilo v materiálnej aj duchovnej kultúre Horných Kysúc. Pútnici (podobne ako kysuckí drotári a iní migranti za prácou) pomáhali nadväzovať a udržiavať kontakty so susednými regiónmi, prinášali nové správy, myšlienky a obohacovali systém tradičnej kultúry o nové prvky a javy. Náboženské púte sú zároveň dokladom prežívajúcej barokovej zbožnosti na Kysuciach, ktorej modifikované zásady ako súčasť ľudovej religiozity sa ešte v 20. storočí tradovali z generácie na generáciu, pričom niektoré pretrvali až do súčasnosti.²⁸

REFERENCES

- Palárik, Šimon. 1833. Cancional obecnými pesničkami které sa možu každodenne konavať. Raková.
- Rozhovor z 25.5.2023. Žena, nar. 1941 v Zákopčí, bytom Čadca.
- Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.). 2007. Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, 3. svazek. Praha.
- Doušek, Roman. 2003. Mariánský poutník Matěj Chládek. Ke kultu Panny Márie na přelomu 18. a 19. století. In Národopisný věstník XX(62), 5-14.
- Eichler, Karel. 1888. Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rak. Slezsku. Díl první – Část druhá. Brno.
- Fekete, Štefan. 1947. Vznik, rozloženie a význam slovenských pútnických miest. In Národopisný sborník 8/3, 125-144.
- Hálek, Ivan. 1960. Zápisky lékaře. Bratislava.
- Hanzelková, Marie. 2021. „Obrácení“ poutních kramářských písních. Panna Marie Vranovská. In Acta Musei nationalis Pragae. Historia litterarum 66/3-4, 101-110.
- Husárik, Daniel. 2021. Putovanie za Máriou. O púťach Kysučanov do Višňového. In Kysucký múzejník 2/2, 10-15.
- Jeřábek, Richard. 1961. K otázce vzniku poutních míst a jejich vlivu na život a kulturu venkovského lidu. In Český lid 48/4, 145-152.
- Kafka, Luboš. 2009. Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění. Praha.
- Krištof, Marek. 2016. Fenomén púte a pútnictva v mariánskom kontexte. In Acta theologica et religionistica 5/2, 91-98.

²⁸ Je to v protiklade k zisteniam P. Martukaniča, I. Tomanovej Čergetovej a D. Příbylovej (2022, 167) o náboženskej apatii českej spoločnosti v 21. storočí.

- Krogmann, Alfred et al.* 2017. Religiozita a jej reflexia v cestovnom ruchu na Slovensku [Religiosity and its Reflexion in Tourism in Slovakia]. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 10/2, 178-190.
- Letz, Róbert.* 2014. Úcta k Sedembolestnej Panne Márii ako patrónke Slovenska a Slovákov. In *Žeňuch, Peter – Zubko, Peter* (eds.). *Bohorodička v kultúrnych dejinách Slovenska*. Bratislava, 9-21.
- Macková, Marie.* 2013. Pouťová bouda a lidé kolem ní (na příkladu Hory Matky Boží u Králík a Filipova). In *Východočeský sborník historický* 23. Pardubice, 59-81.
- Martínek, Vojtěch.* 1955. Stavy rachotí. *Kronika ze starých časů*. Praha.
- Eliade, Mircea.* 2006. *Posvátné a profánní*. Praha.
- Hanuš, Jiří – Klapetek, Martin.* 2001. Poutí jako prvek lidové zbožnosti. Příklad Hostýn 1945 – 1989. In *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia Minora Facultati Philosophicae Universitati Brunensis* C 48. Brno, 189-207.
- Judák, Viliam – Hlad, Lubomír – Ďatelinka, Anton.* 2022. Kultúrno-historický rozmer cyrilo-metodskej misie v kontexte neskorších cirkevných diel na Slovensku [The Cultural-Historical Dimension of the Cyril and Methodius Mission in the Context of Later Ecclesiastical Works in Slovakia]. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 15/1, 40-52.
- Malura, Jan.* 2017. Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev. In *Český lid* 104/1, 33-51.
- Malura, Jan – Ivánek, Jakub.* 2019. *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600 – 1850)*. Brno.
- Maturkanič, Patrik et al.* 2022a. Cyrilometodějská tradice v pojetí české společnosti 21. století [Cyrillo-Methodian Tradition in Czech Society in the 21st Century] In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 15/1, 161-176.
- Mihola, Jiří.* 2010. Na cestě do nebeského Jeruzaléma. In *Mihola, Jiří* (ed.). *Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno, 7-10.
- Nádaská, Katarína.* 2012. Marianka. Etnologická analýza pútnického miesta. In Bratislava. In *Zborník Múzea mesta Bratislavy XXIV*. Bratislava, 133-174.
- Ohler, Norbert.* 2002. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha.
- Pindur, David.* 2006. Poutní tradice na Frýdecku v pozdním baroku. In *Těšínsko* XLIX/3, 1-8.
- Poloczkowa, Barbara.* 1991. Popis Frýdku a Fryštátu z poloviny 19. století. In *Těšínsko* 34/4, 12-14.
- Samson, Ivo.* 1992. K fenomenologii náboženských pútí. In *Slovenský národopis* 40/4, 371-381.
- Szturcová, Monika.* 2017. Kult poutních míst slezsko-polského pohraničí v českých kramářských písních 18. a 19. století. The cult of the pilgrimages of the Silesian-Polish borders and in the Czech broadsheet songs of 18th and 19th centuries. In *Historie – Otázky – Problémy* (History, Issues, Problems) 9/1, 167-174.
- Špalíček.* *Digitální knihovna kramářských tisků*. 2023. Nová píseň o blahoslavené Panně Marii. http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_518.
- Valešová, Barbora.* 2015. Consignatio processionum... a jeho přínos pro poznání moravského barokního poutnictví. In *Národopisný věstník* XXXII(74)/2, 5-20.
- Zajicová, Katarína.* 1994. Profánné aktivity na púťach v Marianke v prvej polovici 20. storočia. In *Slovenský národopis* 42/1, 102-107.
- Zajicová-Nádaská, Katarína.* 2004. Ludová religiozita na príklade neinštitucionalizovaného mariánskeho pútného miesta Litmanová. In *Kožiak, Rastislav – Nemeš, Jaroslav* (eds.). *Pohanstvo a kresťanstvo*. Bratislava, 295-312.
- Zuber, Josef.* 1992. Lidová zbožnost a poutě na Moravě v 18. století. In *Fišer, Zdeněk* (ed.). *Studie Muzea Kroměřížska* 91. Kroměříž, 74-86.

doc. PhDr. Ivana Kontriková Šusteková, PhD.

Constantine the Philosopher University

Faculty of Arts

Institute of Culture and Tourism Management, Culturology and Ethnology – Department of
Ethnology

Hodžova 1

949 74 Nitra

Slovakia

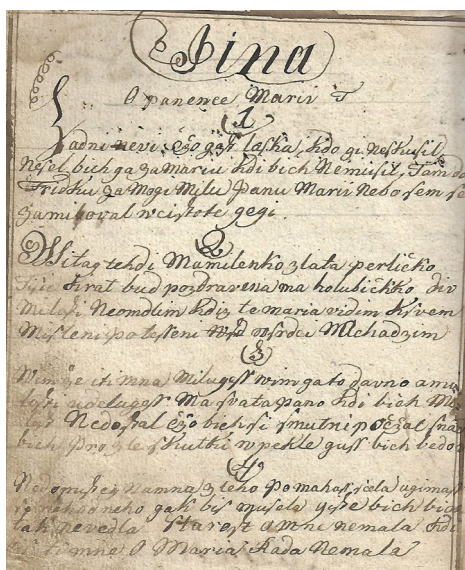
iksustekova@ukf.sk

ORCID ID: 0000-0001-9954-4144

WOS Reseacher ID: AFD-1491-2022

SCOPUS Author ID: 57411503000

Prílohy / Appendix

Obr. 1 Pieseň O Panence Marii z rukopisného kancionálu Šimona Palárika z Rakovej (1833) / Fig. 1 The pilgrimage song About the Virgin Mary from the manuscript hymnal of Šimon Palárik from Rakova. Zdroj/Source: foto Ivana Kontriková Šusteková (2023).

Obr. 2 Pohľadnica Pútnický kostol vo Frýdku a studnička s kaplnkou v Hájkju (2. polovica 19. storočia) / Fig. 2 The Postcard of the Pilgrimage church in Frýdek and the spring with the chapel in Hájek (2nd half of 19th century). Zdroj/Source: S poutníky k frýdecké Panně Marii. 2016. Naše Praha. <https://www.nasepraha.cz/s-poutniky-k-frydecke-panne-marii/>.

Obr. 3 Panna Mária Frýdecká, drobná devočná grafika – svätý obrázok s torzom čipkovaného okraja (19. storočie) / **Fig. 3** Our Lady in Frýdek, the devotional graphic with the lace border torso (19th century). Zdroj / Source: foto Alojz Kontrik (2023).

Obr. 4 Panna Mária Frýdecká a kaplnka s prameňom liečivej vody v Hájiku, drobná devočná grafika – pamiatka z púte (19. storočie) / **Fig. 4** Our Lady of Frýdek with the chapel and the spring of the healing water in Hájek, the devotional graphic – the pilgrimage souvenir (19th century). Zdroj/Source: foto Alojz Kontrik (2023).